

Max Weber ve Bürokrasi (Max Weber and Bureaucracy)

Sadi Evren SEKER

Istanbul Medeniyet University, Department of Business

1. Giriş

Max Weber Alman kökenli bir sosyologtur ve çalışmalarını bu açıdan ele almak da mümkündür. Ancak sitenin genel yapısı itibariyle Weber'in bürokrasi yaklaşımını yönetim bilişim sistemleri açısı ile ele alacağız.

Weber 1800'lerin sonları ve 1900'lerin başında yaşamış ve sosyal analizleri ve iş gücü yönetimi ve organizasyonu üzerinde çeşitli çalışmaları olmuştur. Çalışmalarına Karl Marks ve Emile Durkheim gibi kişiler tarafından çokça atıfta bulunulmuştur. (Britanica 2014)

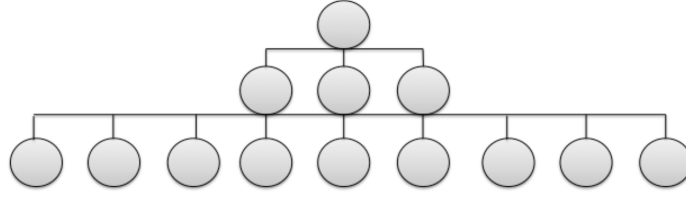
Çalışmaları itibariyle anti-pozitivist olarak görülebilir. Deneysellikten (empricist) yaklaşımdan daha çok yorumcu (interpretive) yaklaşımı benimsemiş ve bu anlamda pozitivist yaklaşıma yakın durmuştur. Ayrıca rasyonalizm, sekülerizm ve ayma (disenchantment) gibi çok sayıda akım için kaynak oluşturan çalışmalarının modernizm ve kapitalizmin temellerini oluşturduğu söylenebilir (Radkau ve diğ. 2009), (Kim 2007).

2. Weber ve Bürokrasi

Weber'in bürokrasi yaklaşımını yönetim ve organizasyon açısından ele alırsak aşağıdaki başlıklar altında toplayabiliriz:

1. Hiyerarşik yapılanma ve komuta zinciri
2. Kurallar ve yönetmelikler
3. İş bölümü ve uzmanlaşma
4. Yöneticilerin astları ile olan ilişkilerinin kişisel değil profesyonel olması
5. İş atamalarında önce liyakatin dikkate alınması (hatta başka hiçbir şeyin dikkate alınmaması)

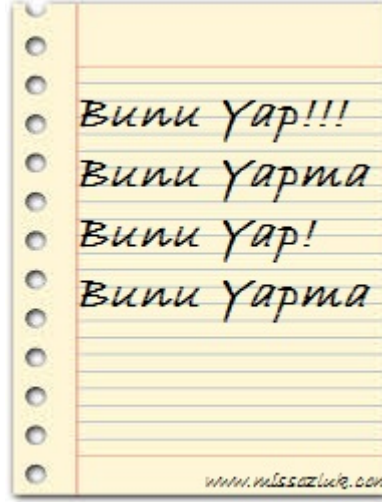
2.1. Hiyerarşik Yapılanma

İş yerindeki kişiler arası ilişkilerin alt/üst temelinde dayalı olduğu yapılanmadır. Yöneticilerin astlarının davranışları ve yaptıkları bütün işlere doğrudan karışma ve kontrol etme hakkı vardır.

2.2. Kurallar ve Yönetmelikler

Bütün yönetim sistemi kurallar üzerinden tanımlanmıştır. Kimin nasıl davranacağı, ne yapacağı detaylıca kurallar üzerinde yazılıdır. Beklenmeyen veya kurallar tarafından kapsanmayan bir durum oluştuğunda kuralların bu yeni durumu kapsayacak şekilde nasıl değiştirileceği de kurallarla belirlenmiştir.

Örneğin bir çalışanın hasta olması ve işe gelemeyecek durumda olması halinde yöneticisini araması gibi bir kural varsa, bu kurala uyması beklenir. Bu kurala uymayanların işten çıkarılmaya kadar giden ceza sistemi içerisinde nasıl cezalandırılacağı da kurallarla belirlenmiştir.

Kısacası mutlak bürokraside sıkı bir kurallar zinciri vardır. Bu kurallar, kurum hafızası oluşturması açısından ve bilgi yönetimi (knowledge management) açısından işletmeye olumlu yönde etki eder (Seker, 2014). Yani yaşanan her tecrübe kurallar vasıtası ile kurum hafızasında yer eder.

2.3. İş Bölümü ve Uzmanlaşma

Organizasyondaki çalışanların yetenekli ve tecrübeli oldukları alanlara göre dağıtılması ve buna göre iş bölümü yapılması hedeflenir.

Örneğin satış bölümünde çalışanlardan birisinin, şehrin doğu bölgesinde tecrübesi varsa, bu çalışanın bu

bölgede istihdam edilmesi gerekir.

2.4. Kişisel İlişkilerden Kaçınma

Yöneticilerin çalışanlarla kişisel ilişkilere girmemesi gerekir. Bu yöneticilerin çalışanlarla arkadaş olmayacağı anlamına gelmez. İş ilişkisi ve arkadaşlığın ayrılması anlamına gelir. Örneğin departman olarak gidilen bir eğlence ilişkisinin boyutunun resmi ilişkiden çıkması durumunda yöneticinin izin isteyerek ayrılması daha uygundur.

Bu anlamda, yöneticilerin çalışanlarına eşit davranması, yükseltme ve kıdem artışı gibi konularda ayırım yapmaması, işteki başarı ve yetenekler dışında herhangi başka bir ilişkiyi işe karıştırmaması ve iş arkadaşlığını profesyonel seviyede tutması beklenir.

2.5. Resmi olarak Yazılmış Raporlar

Bürokrasinin en önemli unsurlarından birisi de hemen her şeyin raporlanmasıdır. Atılan her adım daha önceden şekli belirlenmiş raporlar ile kayıt altına alınır.

Raporların ne zaman kullanılacağı, nasıl doldurulacağı, kimin göreceği, kimin onaylayacağı gibi bütün detaylar yine bürokratik kural ve yönetmelikler çerçevesinde tanımlıdır.

3. YBS ve Bürokrasi

Yönetim bilişim sistemleri (YBS) açısından konu ele alınacak olursa Weber'in bürokrasi yaklaşımının çok büyük ölçüde hem bugünkü bilişim projelerinin yönetilmesine hem de şirketlerin yönetilmesi için geliştirilen bilişim projelerine etkisi olduğu söylenebilir.

Günümüzdeki bilişim projelerinin bürokrasi kavramından etkilenme sebeplerini aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

1. Şirketler büyüdükçe çok sayıdaki çalışanın idaresinin zorlaşması
2. Yöneticilerin yönetim şekillerinin bürokratik olmaya eğilimi (küçük ölçekli ve vizyonsuz yöneticiler)
3. Yöneticilerin veya organizasyonların risk almaktan kaçınması.

Yukarıdaki 3 maddede sıralanan sebeplerden dolayı günümüzde de çeşitli organizasyonlarda bürokrasiye eğilim bulunmaktadır.

Bürokrasinin bir organizasyonda yayıldığını bilgi işlem departmanları vasıtasıyla anlamak çok kolaydır. Örneğin bürokrasinin yoğun olduğu bir ortamda aşağıdaki belirtiler sıkça bilgi işlem departmanlarında görülür:

1. Herkes şikayet etmektedir ancak kimse bir şey yapamamaktadır.
2. Duygusal reddedilmeler olmaktadır. Örneğin bilgi işlem departmanı sizin bilgisayarınızın yavaş olduğunu kabul etmekte, hatta bunun için derin bir üzüntü duymakta ama bir şey yapamamaktadır.
3. İhtiyaçların yerine gelmesi için görev dışına çıkılan çözümlerin üretilmesi. Örneğin bilgisayarınıza acilen

çok önemli bir yazılımın yüklenmesi gerekmektedir ancak bürokrasi gereği bu işin yapılması için hiç görevi olmadığı halde veri tabanı yöneticisinden talepte bulunmanızı tavsiye edenler çıkmaktadır. Tabii ki bu tip taleplerin geri çevrilebileceğini bilerek herkes görevi olmayan kişiler ile bürokraside arka kapıları aramaktadır.

YBS sistemleri genel olarak bürokrasinin en büyük dezavantajı olan zaman kaybı ve kağıt yığınlarını kaldırmak için kullanılmaktadır. Bir kaç haftalık işleri bir kaç saniyeye indirebilmektedirler. Bir aşama daha gelişmiş olanlarında ise karar verme mekanizması belirli kural tabanları, uzman sistemleri ve yapay zeka çözümleri gibi çözümlerle yönetici seviyesinin üzerinden hem yük, hem sorumluluk, hem risk hem de sürecin beklemesi ve tıkanması gibi ihtimalleri kaldırmaktadır.

Günümüzde YBS ve bürokrasi kavramları genelde e-bureaucracy şeklinde kullanıldığı zaman elektronik devlet (e-government) işlerini tanımlamakta ve bir devlet dairesinin toplamakla yükümlü olduğu evrak işlerinin otomatize edilmesi anlamına da gelmektedir (Cordela 2007). Ancak yukarıda Weber'in çalışmalarının açıklandığı kısımda görülen bürokrasi kavramı her organizasyonda görülebilir ve hemen her organizasyonda bürokratik işlerin yazılımla çözülmesi anlamına gelebilir. Bu açıdan bakılınca örneğin kurumsal otomasyon projeleri (enterprise resource planning, ERP) yazılımları da birer bürokrasi yazılımları olarak görülebilir.

Yukarıdaki zaman kaybı ve verimlilik eleştirisinin yanında, bürokrasinin en çok eleştirilen diğer bir yönü de sorumluluk almamaktır (sorumsuzluk, irresponsibility). (Cramm, 2009) Yani bürokratik sistem içerisindeki her bir bürokrat, kendi üzerine en az sorumluluğu alıp günün sonunda sıfır risk ile hayatına devam etmek ister. Bu sorunun çözümü için de YBS devreye girer ve tam olarak kimin sorumlu olduğunu, ne zaman ve nasıl davranması gerektiğini belirler. Ayrıca çalışanların performans değerlendirmeleri bilişim sistemleri ile çok kolaylaşmaktadır. Bir çalışanın günlük performans değerleri, bir işi ne kadar zamanda bitirdiği, kimin daha fazla kimin daha az çalıştığı gibi bilgiler anlık olarak raporlanabilmektedir.

Kısacası YBS çalışmaları, bürokrasinin en önemli iki eleştiri noktası olan, Sorumsuzluk ve Zaman kaybı unsurlarının çözümü için kullanılabilir ve bürokrasinin kaçınılmaz olduğu noktalarda daha verimli bürokratik çözümler üretebilir.

Kaynaklar

- Britanica 2014, "Max Weber." Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica Online.24 Eylül 2014. Britannica.com
- Cordella, Antonio 2007, "E-government: towards the e-bureaucratic form?" , Journal of Information Technology 22, 265–274 (1 September 2007) | doi:10.1057/palgrave.jit.2000105
- Cramm, Susan, 2009, How to Cut Through IT Bureaucracy, Harvard Business Review (erişim 23 Eylül 2014) : <http://blogs.hbr.org/2009/03/how-to-cut-through-it-bureaucr/>
- Kim, Sung Ho (24 August 2007). "Max Weber". Stanford Encyclopaedia of Philosophy. Tarama: 23 Eylül 2014
- Radkau, Joachim and Patrick Camiller. (2009). Max Weber: A Biography. Trans. Patrick Camiller. Polity Press. Stanford Felsefe Ansiklopedisi (ISBN 9780745641478)
- Seker, S. E. (2014), "Bilgi Yönetimi (Knowledge Management)", YBS Ansiklopedi, v. 1, is. 2, pp. 8- 14